

Vasile Lovinescu. Hermeneutica basmelor lui Creangă

Marian Ovidiu Ionescu

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Facultatea de Litere și Arte
 “Lucian Blaga” University of Sibiu, Faculty of Letters and Arts
 Personal e-mail: ovidiu_free_masonry@yahoo.com

Vasile Lovinescu. The hermeneutics of Creangă's folk tales

In an exercise of myth analysis, starting from the Guénonian premise of the non-human origin of the folklore, Vasile Lovinescu stops at the tales written by Ion Creangă, considered a genius story-teller, a witness of the Tradition. The myth analysis in Creangă's tales, the esoteric interpretation of the fundamental ballads of the Romanian spirituality, the remarkable analysis of the carols, all are integrated in defining a national mythology, in a hermeneutics with a great intellectual force. ‘Creangă și Creanga de aur’ and ‘Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești’ are the two fundamental works of analysis of the Romanian folk tradition. Vasile Lovinescu opens up two polemic lines inside his studies dedicated to the Romanian folk tales and ballads: one, with the official, academic school of folk study, and the other, much more poignant, with the direction of the modern national history, *in rem*, rather than *in personam*.

Keywords: myth, esoteric, myth analysis, folk tale, Ion Creangă, Harap Albs

Vasile Lovinescu deschide două linii polemice în interiorul studiilor sale dedicate basmelor și baladelor românești: una, cu școala oficială, academică, de studiu a folclorului, iar cealaltă, mult mai acută, cu linia directoare a istoriei naționale moderne, *in rem*, mai degrabă decât *in personam*.

„Noi, căruia nici nu ne trece prin gând să fim folclorist (*retro Satanus*) și nu credem în creația spontană a poporului...”¹ arată o delimitare netă de cei ce nu reușesc să discearnă „la substantifique moelle” a lui Rabelais, de cei ce nu au știința simbolurilor, fiind deposedați de Creanga de Aur și de firul Ariadnei, rămând în întuneric, „pe câmpul plin de vestigii ironice ale mitului”². Pentru Lovinescu, „mitul țese basmul, istoria, legende, socialul, într-un covor cosmic omogen, unde se întrepătrund, *illo tempore*, pururi prezent și din care nimic nu se putea sustrage. Este

lucrul pe care îl poate înțelege cel mai puțin epoca noastră compartimentală”³. În sfârșit, vorbind despre identitatea conceptuală dintre Meșterul Manole și „Manea Manole”, Lovinescu sublinia suficiența unor interpretări folclorice ale unei școli sociologice: „Aceste asemănări nu se pot explica prin împrumuturi, cum încearcă s-o facă o anumită școală folclorică și sociologică, pentru că, în prealabil, ar trebui stabilit centrul lor comun, filiațiunile, antecedentele și prioritățile lor; or, până acum, lucrul s-a dovedit imposibil”⁴.

O a doua linie polemică este cea istorică, evidentă în ceea ce privește interpretarea modernă a Revoluției de la 1848. Lovinescu se apropie de concepția lui Nicolae Iorga, socotindu-l moderat atunci când îi consideră pe uniuniști și pașoptiști „secături entuziaste”:

„Până la acest punct crucial, fuseserăm menținuți

Sursă foto: http://www.goodreads.com/author/show/409388.Ion_Creang_

într-o prelungire a Evului Mediu, printr-o adevărată binecuvântare a Providenței [...]. Renașterea, Reforma, Secolul Luminilor ne-au atins doar cu o aripă [...]. Odraslele lumii moderne au alungat din Occident: viața tradițională sustrasă timpului cantitativ, depozitul tradițional, ezoterismul, mitologia trăită în viața de toate zilele. [...] Că Principatele se aflau în starea Evului Mediu recent e puțin spus; se aflau în starea Galiei merovingiene, cu lipsa ei aproape totală de viață urbană. Schimbările au fost făcute foarte lent la început și superficiale până în 1848, chiar până la Unire și la dinastia străină, până la războiul de Neatârănare. De-abia atunci, masa imuabilă, Materia Primă a neamului nostru, a fost cuprinsă de frigurile progresului, încorporându-se vârtejului lumii moderne, în a cărui trombă ne aflăm astăzi, pe deplin integrați, solidari cu civilizația contemporană, să sperăm că numai în straturile voastre periferice, nu și în obârșiile neamului”⁵.

Despre „Creangă și Creanga de aur” s-a scris mult mai mult decât s-a citit. Abordarea noastră cu iz polemic vine dintr-o observație simplă: în afara unor teme recurente sesizate, în general, de critică, fiecare basm se bucură de o analiză profundă, scoțând la iveală interpretări surprinzătoare, care au dreptul de a fi puse în discuție. La o privire unificatoare, generală, detaliile sunt puse în umbră. Și tocmai de aici străfulgerează lumini, idei care își caută dezbaterea. Iată de ce, ca și în cazul „Daciei Hiperboreene”, am ales calea ciopliturii în piatră, atent la fiecare rând, atent – în egală măsură – să nu știrbească armonia pietrei de boltă.

În logica Sfântului Augustin, care vorbea despre două entități complementare – respectiv *civitas terana* oglindind *civitas coelestis* –, Vasile Lovinescu este filosoful – îndrăgostit de cunoașterea pură „atent la semnele venite de sus și care cultivă, în natura lor muritoare, partea nemuritoare a ei – *gândirea*”⁶. Adăugând naturii metafizice pedagogia îndemnului adresat unui cititor condus pe drumul inițierii, avem conceptul diriguitor, rostul demersului atât de elaborat al lui Lovinescu.

„Prezenta lucrare nu este ceea ce se numește în mod obișnuit un studiu de folclor; basmele lui Creangă sunt doar un punct de plecare, pretext și materie primă ale unor considerații strict adecvate și țesute pe știința simbolurilor, disciplina tradițională caracterizată ca imuabilă, unanimă, perenă, cu legi proprii coexistente cu acelea ale unui univers semnificativ și ierarhizat, misterios, *dar nu absurd*”⁷.

Încărcarea mitică a unui grup de intelectuali, a unui popor, în perspectivă, este un act salvator: „Imprudenții care demitizează lumea sunt strict solidari cu mânuitorii neprevăzători ai dezintegrării nucleare. Neîngrădită de paradigme și scheme transcendente, energia dezlănțuită transformă cosmosul în haos”⁸.

Pentru că, în plan orizontal, tribulația miturilor se rătăcește în labirint, adăugarea unei dimensiuni verticale – admiterea posibilității ca monogeneza să fie Tradiția primordială, simultan transcendentă și fundamentală – devine obligatorie.

Lovinescu va clarifica acest concept, făcând apel la un text fundamental al lui Guénon – „Mitul sub cerul stelelor fixe” – care răstoarnă concepția despre folclor din care se nutresc toate abordările academice: „Concepția însăși a folclorului, așa cum e înțeleasă, se bazează pe o idee radical falsă, ideea că există *creații populare*, produse spontan de masa poporului [...] interesul profund al tuturor tradițiilor zise populare rezidă mai ales în faptul că nu sunt de origine populară; și vom adăuga că, dacă e vorba, cum e cazul aproape întotdeauna, de elemente tradiționale, în adevăratul sens al cuvântului, oricât de deformate, micșorate sau fragmentate ar fi ele uneori, ca și de lucruri având o valoare simbolică reală, toate acestea, departe de a fi de origine populară, nu sunt nici măcar de origine umană. Poate fi popular numai faptul supraviețuirii când elementele acestea aparțin unor forme tradiționale dispărute [...]. Astfel, poporul împlinește funcția unei memorii colective, mai mult sau mai puțin *subconștientă*, al cărui conținut vine vădit din altă parte”⁹.

La început orale, aceste „relicve” ale tradițiilor au căpătat formă scripturală; de aceea, gradul de conștiință și luciditate „al redactorilor” – în ce privește tâlcul profund al miturilor așternute pe hârtie – are o importanță secundară. „E posibil ca Ion Creangă să fi fost o piesă de racord între lumea exterioară și o organizație secretă de povestași cu caracter inițiativ,

cea ce implică, din partea lui Creangă, un grad de conștiință și de luciditate asupra basmelor apărute sub emblema lui; e posibil ca alți culegători să fi fost cu totul lipsiți de ea; faptul nu are importanță. Valoarea miturilor e intrinsecă, independentă de ignoranța sau cunoașterea redactorului”¹⁰.

În completarea teoriei lui Guénon, Vasile Lovinescu avansează interpretarea conform căreia basmul și doctrina inițiativă prezentată mascat sunt concomitente; doctrina este rezervată unui cerc foarte restrâns, capabil să primească lumina direct, în timp ce basmul era destinat celorlalți, care vedeau doar umbrele „ca în caverna platoniciană, în măsura gradului de permeabilitate”¹¹. Unii primesc adevărul direct, ceilalți, prin parabole, căci și „basmul și parabola vehiculează influențe spirituale în alt mod, real însă și el”¹².

În concluzie, basmul și inițierea vehiculând o dublă circulație a adevărului, basmele românești își au elementul esențial în Moarte și Transfigurare, specificul definitoriu, elementul central, esențial al tuturor religiilor, *y compris* al creștinismului.

În natura adâncă a basmelor lui Creangă nu se poate intra/ ieși decât cu Creanga de Aur în mână. Trecând prin J. G. Frazer (*The golden bough*) și Sadoveanu, Vasile Lovinescu dezvăluie simbolul Crengii de Aur, socotită a fi „legitimația pe care o arăți lui Charon, dar și celor mai înalți îngeri”¹³ în drumul inițiativ de la „regressum in utero” pe care îl presupune „descendus Inferni”, până la Grădina Raiului. Reflexul temporal al acestei continuități este perpetuitatea funcțiunii tradiționale de-a lungul veacurilor”¹⁴. Oricine cucerește Creanga de Aur este și Grădinarul, „cel mai vechi conducător ocult al omenirii; dar oricine a zărit Arborele lumii reflectat în apele superioare o poate găzdui în inimă, pentru că este în inima lumii, răsărită în vârful copacului cosmic”.

„Studiul basmelor lui Creangă este exemplar, normele lui fiind valabile pentru folclorul universal”, opinează Vasile Lovinescu. „Incantațiunea literară este un val în plus, acoperind tainele; [...] astfel, prindem rădăcini în una din grădinile fermecate ce înconjoară burgul Graalului. Făt Frumos primește strașnică poruncă de la calul său să le străbată fără popas, pentru că, altfel, ar adormi pe veșnicie în livezile Nălucirii. *Amintirile* continuă realitatea imediată [...] se produce o abia sensibilă mișcare de translație la poveștile cu mască de nuvelă din a căror seducție trebuie să te smulgi ca să le găsești *la substantifique moelle*”¹⁵.

Trecem cu Lovinescu de cealaltă parte a oglinzii, într-o lume căreia i s-a grefat o a patra dimensiune, o lume în care personajele, locurile, ambianța au un caracter simbolic agresiv.

Pătrundem într-un univers făcut din arbori inversați, iar cercetătorul, tot mai afundat în „selva oscură” dantescă, are unica șansă de a putea constata că devine nictalop, condiție care nu poate aparține lumii obișnuite, ci uneia în care se țese suprafirescul.

Nouă basme vor fi supuse hermeneuticii lovinesciene de la circumferință spre centru, începând cu „basmele – nuvele” considerate o acoperire exterioară, „incinte concentrice ale unui sanctuar constituit din cele două mari basme – *Povestea porcului* și *Harap-Alb*. Totul constituie acel *Magnum Opus*, plecând de la realitatea imediată țesută în țărâniile lui Creangă din ambianța satului moldovenesc, doar o bază pentru un altoi care nu aparține lumii noastre”¹⁶.

(Re)lectura „poveștilor” lui Ion Creangă. „Povestea porcului” și „Harap-Alb” - fețe complementare ale aceluiași mit

În primul basm, fata îl caută pe Mistrețul Alb, în cel de-al doilea, Mistrețul o răpește pe fata Împăratului Roșu, chintesența Împărăției Roșii, într-o confruntare cu Tradiția atlantă, socotită a rasei roșii.

Ne-am mărgini, pentru început, la câteva observații privind basmul „Povestea porcului”. Departe de a (re) povesti basmele, încercăm să scoatem la lumină ceea ce este cu adevărat remarcabil în concepția lui Vasile Lovinescu, oferind, poate, un punct de plecare pentru o nouă interpretare, menită să dea o nouă strălucire operei lui Creangă.

De la început, am remarcat două aspecte definitorii pentru exegeza lovinesciană: bogăția culturală a observațiilor, strălucirea lor intelectuală, construite – și aceasta ar fi a doua observație – pe jocul inteligent al digresiunii – „nu ne temem de digresiune, ba chiar o vom solicita”¹⁷. Simbologul este atât de prins de mitanaliza sa, încât pare, pentru o clipă, să încalce convențiile: „Acest basm coroborează cu prisosință doctrina originii nonumane a mitului. E

atât de răspândit pe toată suprafața pământului, încât e imposibil să ajungi la centrul său, *să dibui ovarele labirintului de unde porced*”.

Tema basmului este aceea a tribulațiilor feminității pe graficul crucial al celor trei gune, la care se adaugă tezaure mitice nesecate „murmurate de datinile cele mai auguste și mai tainice ale actualei umanități”¹⁸.

Basmul este (și) o istorie a celui de-al treilea Avatar al lui Vișnu, „Mistrețul Alb”, care a dat numele lui Șakte, Centrul spiritual al Lumii, depozitar al Tradiției Primordiale. De cercetat dacă numele supraciclului compus din paisprezece Manvantara – Sri Sveta Varaha – poate fi pus în legătură cu vechea denumire a Vrancei – Varanha – și apropierea între Manole și Manea, izvorât din „Adi Manu”, Manu Primordial în cultura hindusă. Am adăuga observația lui Constantin Giurescu, conform căreia, după *tabula pentingeriană*, „Vrancea se numea mai demult Varanha, țara Mistrețului, locul unde s-a împlinit jertfa ciobanului din *Miorița*”¹⁹.

Făt-Frumos Mistrețul însumează funcțiunea de Manu, dispersând din Centrul Suprem Legea Veșnică (Lex Perennis), centru cunoscut prin diferite nume, pe care nu ar fi lipsit de importanță să le amintim: „Agarttha (inviolabila) Ciang-Samba-le (Sambala din Nord), Salem (Pacea), Luz (Migdala), Paradesa (Ținutul Suprem) de unde Pardes și Paradis, Tula (Balanța), Varahii (Țara Mistrețului), Munții Rifei, Monsalvat, Muntele Qaf, Meru, la noi Tărâmul Celălalt, Gura de Rai, Țara Rohmanilor sau a Blajinilor, Tinerete fără Bătrânețe și Viață fără de Moarte, Împărăția Verde, Insula Albă, antica Levke, astăzi Insula Șerpilor, Nedeia Cetate, Mănăstirea de tămâie, ceea ce ne readuce la basmul nostru [...]. Mistrețul e un sacerdot – rege sau, în terminologie creștină, un Rege Mag [...]. Basmul nostru povestește evenimente cufundate într-un trecut abisal, dar poate avea și un iz profetic”²⁰.

Gestul prin care nevasta aruncă în foc pielea de porc (învelișul extern imund) este sancționat de Agni (eroul) prin părăsirea lumii, fata este Anima Mundi înrobătă în vârsta fier (fusesse prinsă într-o strânsoare de fier, de către soțul său); pribegia în căutarea acestuia se face sub semnul unui alt simbol care apare frecvent în exegeza lui Vasile Lovinescu – acela al văduvei – *văduva simbolică* tuturor inițierilor, căutând pe Osiris, Maria pe Iisus în colinde, Afrodita pe Adonis, Ișta pe Tamuz.

Symbolismul venit din Tradiția Primordială înseamnă „eul” feminin căutând „sinele” masculin, semn al derivației hiperboreene al acestei teme:

„Calea spre recuperarea jumătății masculine, care e principiul rațiunii suficiente al ființei sale, e în mod firesc aceea a trecerii de la circumferință la centru. Împărăteasa trebuie să străbată, în mod necesar, cercurile planetare, din care Creangă menționează trei, orbitele lui Mercur, Venus și ale Soarelui, secte, Sf. Miercuri, Sf. Vineri și Sf. Duminică în formă populară”²¹.

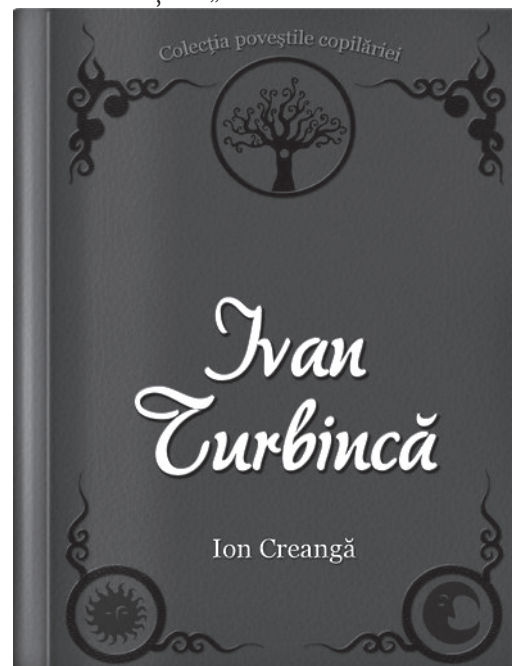
În centrul celor trei cercuri concentrice se află Mănăstirea de Tămâie, unde se ajunge „cu dorul, printr-o aspirație intensă, vitală, existențială”²² pentru femeie. În ceea ce îl privește pe Vasile Lovinescu, Mănăstirea de Tămâie este identică cu Mănăstirea Albă Mare cu nouă altare care revine atât de des în colindele noastre.

Împăratul își bea cupa cu lapte dulce „în lumina lină a înserării, în ceasul Luceafărului, al ciobanului moldovean din *Miorița* sacrificat ritual de cei doi frați ai lui, în momentul cel mai sfânt al zilei, când, după tradițiile orientale, Regele Lumii celebrează subteran „Misterele Cosmice” în cupa euharistică [...]. Prin cupa euharistică, element esențial al ritului, Făt-Frumos ni se dezvăluie ceea ce este în realitate: Rege al Graalului”²³.

Sfârșitul basmului – un ospăț de nemurire – îmbinat cu o hierogamie indică o Cină de Taină perfectându-se deasupra timpului. Copilul nou născut semnifică Vârsta de aur a noului Manvantara, „ceea ce arată că basmul se referă la adâncimile abisale ale trecutului, dar și la viitor, având un caracter profetic: deoarece Vârsta de aur nu s-a întors încă pe pământ”²⁴. Iar ce a făcut în basmul nostru al treilea avatar o va face mai târziu și al nouălea avatar, Iisus Hristos, sfărâmând porțile Iadului și dezrobind pe cei din el.

În final, Vasile Lovinescu se întrebă retoric, o altă tehnică stilistică recurentă, dacă basmul „Povestea Porcului” nu este prototipul hiperborean al ciclului Graalului, în stare pură. Este sau poate fi. Așa cum și Mănăstirea Albă de Tămâie se poate identifica fericit cu Mănăstirea Neamț, numită în timpuri voievodale, Mănăstirea Albă...

La 25 decembrie 1935, în perioada postathonită, Lovinescu mărturisește: „Sunt din ce în ce mai

convins că tradiția dacică s-a prelungit târziu până dincolo de Evul Mediu la noi. Harap-Alb ar putea fi cheia misterului. În el, doctrina este completă. Ce era Creangă? Un inițiat sau un expunător? Dar în ambele cazuri existența unei tradiții autentice²⁵.

Este etapa în care Lovinescu scrie „Dacia Hiperboreană”, încheiată cu un studiu consistent al basmului lui Creangă. Peste câteva decenii, Lovinescu reia hermeneutica lui „Harap-Alb”, îmbogățind-o, adăugând interpretări noi, care impun o (re)analiză.

Alături de „Ivan Turbinca”, „Harap-Alb” a fost elaborat și redactat în frământările provocate de criza Războiului de Independență, ca anexe ale acestuia, opinează Lovinescu. Anumite doctrine considerau anii 1877-1878 ca punct de plecare a ultimului subciclu al Manvantarului, iar Cheile Orientului, puterea de solve-coagula, vor fi în mâinile rușilor și ale anglo-saxonilor. A stăpâni aceste chei înseamnă, pentru Vasile Lovinescu, în linia lui René Guénon, deținerea cheilor cunoașterii tradiționale, dublată însă de o stăpânire exclusiv cantitativă, geografică – o simplă diviziune, o uzurpare și o profanare. Este ceea ce „Apocalipsul numește *urâciunea* pustiirii în Sfânta Sfințelor”²⁶. La un secol după, e limpede că „sinistra misiune” a rușilor s-a împlinit, chiar dacă unui cititor neobișnuit cu aceste ordine de realități i-ar fi greu să înțeleagă adevărul. Pentru Lovinescu, „lumina pur intelectuală a cunoașterii directe s-a întunecat”²⁷; recursul la istorie nu face decât să lumineze personalitatea lui Creangă care, în „Harap-Alb” a creat „cântecul de lebadă și sinteza vechilor tradiții de pe cuprinsul țării noastre”²⁸; „Ivan Turbinca” întregeste atitudinea lui Creangă, fiind socotit „cea mai lucidă, cea mai adâncă judecată de valoare ce s-a făcut poporului rus din perspectiva tradițională”²⁹.

„Harap-Alb” este socotit locul de întâlnire a nenumărate simboluri, venind din toate orizonturile tradiționale, fără, însă, a-i conferi prin aceasta un caracter heteroclit. Basmul este un pelerinaj spre unitate, plecat dintr-o lume preexistentă, căzută în haos, regentată virtual de două principii, subordonate unul, altuia – Împăratul Verde și Craiul, constituind un Ianus Bifrons. La capătul pelerinajului, Harap-Alb va fi el însuși Ianus, desființând dualitatea inițială.

Excepțională trimiterea pe care o face Vasile Lovinescu la René Guénon, punând în paralel două pasaje separate în timp, cu aproape aceleași vorbe despre o lume a altor înțelesuri. Replica rostită de Sfânta Duminică: „Știu dinainte ceea ce au de gând să izvodească puternicii pământului” se regăsește în concepția guénonistă despre Regele Lumii, aflat în legătură cu gândurile tuturor acelora care conduc destinele omenirii.

Alternanța de strălucire și stingere, de umilință și de măreție a Sfintei nu este, afirmă Vasile Lovinescu, întâmplătoare. „Din punct de vedere al literaturii

profane este inutilă și nu o găsim în basme mai simplificate. E specifică lui Creangă și denotă la el o cunoaștere efectivă a naturii reale a entității de care este vorba”³⁰. Din păcate, stăpânit de superba efervescență intelectuală, hermeneutul nu adâncește sintagma „literatură profană”, de altfel, de neregăsit în celelalte lucrări.

Pentru Vasile Lovinescu, Ion Creangă nu este doar „povestășul” hâtru din Humulești, ci un inițiat, un depozitar al adevărului Tradiției: „Ceea ce izbește în mit, așa cum e redactat de Creangă, este nuanțarea epifaniei [...] care îi mărește caracterul enigmatic [...]”. Or, memoria populară nu reține asemenea rafinamente; prin urmare, ele sunt deliberate la Creangă, altfel spus, lucide și conștiente. În adevăr, în basm apar sfinte sub aspect umil, ceea ce implică dublul aspect menționat; dar formularea lui doctrinară deliberată depășește cu mult folclorul și datorită suntem să ne întrebăm ce anume știa Creangă”³¹.

Lovinescu găsește înțelesuri fabuloase într-un pasaj al basmului, asociat ideii de teofanie: „Și pe când vorbea baba aceasta, o vede învăluită într-un hobot alb ridicându-se în văzduh”³². De ce Ion Creangă a pus cuvântul decisiv „hobot” care putea perfect să lipsească, într-o narațiune populară, se întreabă Vasile Lovinescu. Răspunsul – „e vorba de o inițiere” – vine să sporească înțelesurile adânci ale narațiunii și ale personalității naratorului. Creangă compune versuri ad-hoc, încifrează, folosește metoda tuturor ezoteriștilor, aceea de a ascunde un lucru, spunându-i pe nume – în cazul întâlnirii cu spânul. Acesta din urmă rostește din fundul fântânii cele mai enigmatice versuri din opera lui Creangă:

„Ei, da' ce răcoare-i aici
Chimia Răului
Pe malul pârâului”³³,

socotite „o măsluire a simbolului pentru a-i rățăci pe profani”, deci o tehnică narativă ce ține de statutul de inițiat al lui Creangă.

Numele nou căpătat de eroul basmului, Harap-Alb, îi prilejuiește lui Lovinescu reluarea considerațiilor privind semnificația cuvântului „negru”. Față de ideile conținute în „Dacia Hiperboreană”, discursul lovinescian este mai nuanțat, ajungând la afirmații ce nu au ajuns să fie discutate în spațiul nostru cultural: „se justifică intuițiile obscure ale unor Hasdeu și Neculai Densușianu, intuiții care nu au mers până la sensul suprem metafizic al termenului, din cauza lipsei de informație doctrinară. Reiese, în principal, că țările românești și locuitorii lor se numeau *negri*, primele, pentru că erau sediul unui centru spiritual, ceilalți, pentru că participau prin proximitate la culoarea lui supremă [...]. Șeful acestui centru trebuie să fie neapărat un *negralb*, ca să însumeze cele două trăsături

esențiale ale centrului”³⁴.

Pentru Vasile Lovinescu, trei personaje istorice ale țării își dublează istoricitatea cu dimensiunea mitică a alb-negrului, stăpânind cele trei țări ce formează Țara: Ion Corvin, Ștefan cel Mare și Negru-Vodă – „Le chevalier Blanc de Valachie”, Bourul Alb al Moldovei și Neagu, cuvânt izvorât din „negru”.

Harap-Alb este numele necesar al Șefului Suprem al unei ierarhii inițiatice, *piatra din vârful unghiului*, un simbol masonic fundamental, între alte simboluri masonice luminând Opus Magnum al lui Lovinescu.

În îndemnul pe care Calul îl adresează lui Harap-Alb, versuri considerate de Lovinescu făurite de Creangă, simbologul găsește hierogamia din „Miorița” și exaltarea spre slăvi a Luceafărului către Tatăl Ceresc:

„În înaltul ceriului
Văzduhul pământului
Pe deasupra codrilor
Peste vârful munților
Prin ceața măgurilor
Spre noianul mărilor
La crăiasa zânelor
Minunea Minunilor
Din ostrovul florilor
În înaltul ceriului
Văzduhul pământului
De la nouri către soare
Printre lună și luceferi
Stele mândre lucitoare”³⁵.

Gestul cu care Virgiliu acoperă capul lui Dante cu mantaua sa, la vederea Meduzei, își are echivalentul – în lumea mitică în *illud tempus* – în gestul cu care Sfânta Duminică acoperă fața lui Harap-Alb cu obrăzarul lui Statu-Palmă-Barbă-Cot.

Genialitatea inițiativă – să-i spunem – a lui Creangă este pentru Lovinescu evidentă: „Toate nuanțările, toate accentele și sugerările tacite [...] întăresc bănuiala că Creangă era conștient și lucid despre cele privitoare la simbolurile esențiale pe care le expune în formă țărănească. [...] Versurile acestea sigur nu sunt populare, ci făcute de Creangă. Ele descriu o călătorie izbăvitoare în care întreg cosmosul e luat de martor și complice. La fiecare din ceruri, Harap-Alb primește un omagiu și o investitură. Încă o dată, nu e vorba de o călătorie orizontală, ci de salturi calitative [...]. Ca mărturie a întregii firi, se poate compara numai cu hierogamia Ciobanului din *Miorița* și cu exaltarea spre slăvi a Luceafărului către Tatăl ceresc”³⁶.

În fine, în gestul de a scoate capul cerbului din tainița lui și a-l duce la împărăție, Lovinescu descoperă o posibilă dezocultare a unor enigme din istoria Moldovei; considerațiile asupra sigiliului vechiului oraș Baia apar nu doar în „Creangă și Creanga de aur”, ci și în „Incantația sângelui”, de care vom da seamă

altundeva.

Basmul are o excepțională importanță istorico-tradițională: Mistrețul Harap-Alb se unește în hierogamie cu chintesența, cu sufletul Atlantidei, întrupată de „farmazoana completă”, fata lui Roș-Împărat. Întârziind pe drum, devenim solidari cu Harap-Alb în „questa” lui, iar interpretarea basmului devine catharsis pentru Lovinescu.

Un Creangă „lucid și complice” săvârșește pagini de o mare frumusețe – „Pamirul prozei românești” – în care apare tulburător – pentru cunoscător – contrastul între rigoarea tehnică și doctrinara a simbolurilor folosite și dilatarea lor verbală, fără ca ultima să dăuneze primei. „Creangă dă glas, consistență și densitate unui vârtej cosmic. [...] Și totuși absurdul se încarnează prin geniul lui Creangă, nălucirea se încheagă într-o ființă atât de consistentă ca un țăran din Humulești. [...] Creangă exprimă existențial Misterul, rezolvând incredibil nerezolvabilul”³⁷.

Descrierile ființelor de care are nevoie Harap-Alb în ultima lui căutare, socotite de Vasile Lovinescu excepționale, sunt o operă migăloasă, de artizan, dar și o lucidă preocupare „a unuia care vorbește competent și în cunoștință de cauză despre mistere încredințate lui”³⁸.

La capătul digresiunii sale seducătoare, Vasile Lovinescu rezumă, didactic, basmul – „Rassembleur ce qui est éparé” – , adunând ceea ce părea risipit pentru a avea imaginea fabuloasă a întregului:

„Am crezut necesar să fundamentăm doctrinal începutul, mijlocul și finalul pelerinajului lui Harap-Alb spre propriul lui *bine*; [...] este necesar ca și noi să luăm parte la *Festinel de Nemurire* ca să ne identificăm complet cu Mitul. E un ospăț cosmic la care toată firea participă ca în *Miorița*”³⁹.

Dacă „Dacia Hiperboreană” este socotit „cântecul de lebadă” și sinteza vechilor tradiții, „Ivan Turbină”, apărut un an mai târziu, în 1878, este considerat de Lovinescu „cea mai adâncă judecată de valoare ce s-a făcut poporului rus din perspectivă tradițională”⁴⁰. Pentru cititorul atent, motto-ul guénonian „Quant à l’intellectualité des Slaves mieux vaut n’en parler pas” anunță sentința.

Ivan este un Kșatrya – războinic – care trebuie să-și însușească un caracter sacerdotal, trecând la Centru; trecerea lui este una din ciclul vieții active în cel al unei vieți contemplative. Eșecul este total; pe eroul nostru nici moartea nu-l vrea, el neputând muri pentru că, de fapt, nu a trăit niciodată: „Tot basmul nu face decât să demonstreze necalificarea congenitală a lui Ivan, necorespunderea cu funcțiunea ce i-a căzut pe cap, din cauza decadenței ciclului sumbru”⁴¹.

Vasile Lovinescu descoperă în Creangă un spirit acid, un judecător aspru al istoriei deviate de la rostul Tradiției: „Marea originalitate și îndemânare a criticii lui Creangă este că nu procedează direct polemic

– agresiv, că nu are violențe exterioare; că e chiar indulgentă dacă ne lăsăm luați de aparențe; are acea bunăvoință exterioară care se acordă celor iremediabil inferiori, indulgentă care desfigurează mai rău decât vitriolul. Acest mod de ironie fărănesc e superior ironiei *burgheze*. Critica nu se exercită de-a dreptul asupra unei colectivități, ci asupra unei entități reprezentative. [...] Niciodată un rechizitoriu nu a fost rostit cu mai multă bonomie”⁴².

Interesant să descoperim observațiile lui Vasile Lovinescu asupra tehnicii narative și/ sau atitudinilor din spatele textului lui Creangă, în paralel cu exegeza mitică a basmelor, prilej de inițiere intelectuală, rostiri critice care rămân în actualitate, atâta timp cât substanța mitică va continua să acopere, ca un „hobot” al Mayei, tot ce ne umple de viață, într-o lume simbolic asumată.

Dincolo de hazul povestirii „aureolate de focul bengal al geniului” humuleștean, Vasile Lovinescu descoperă o bizară aplicare a lui *Finis coronat opus* – un Ivan începând pe dos călătoria inițiativă, „cu capul în latrină și cu picioarele spre stele”; incapacitatea lui Ivan de a parcurge și „de a slei” prima parte a călătoriei inițiatice, coborârea în Infern, este „o descalificare majoră, principială și inițiativă”⁴³. „Șmichiriile” lui Ivan Turbină vorbesc despre faptul că adevărata longevitate nu este accesibilă „bețivanilor și afemeiaților, care văd în ea numai posibilitatea de prelungire a tarelor lor morale”⁴⁴.

În final, Dumnezeu restabilește ordinea cosmică răvășită de un zăpăcit și un prost. Politic, în sensul amintit de Dante, basmul este „destituirea oraculară a Rusiei din funcțiunea uzurpată, temporară, de vătaf al lumii. Cauzele acestei nedemnități sunt nemăsura, deritmia, incapacitatea de a prinde natura exactă a lumii între cei doi poli ai ei, Paradisul și Infernul [...], convingerea că buna invenție este suficientă pentru bunul mers al lumii, când în realitate ea duce de-a dreptul la *o niagară de sânge*”⁴⁵.

Note:

1. Vasile Lovinescu, *Steaua fără nume*, Editura Rosmarin, București, 1994, p. 18
2. Vasile Lovinescu, *Creangă și Creanga de Aur*, Editura Cartea Românească, București, 1989, p. 206
3. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 180
4. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 209
5. Vasile Lovinescu, op. cit., pp. 178-179
6. Gabriel Liiceanu, *Utopia intelectului și utopia filozofiei*, Editura Dialog, București, pp. 115-116
7. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 5
8. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 6

9. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 11
10. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 13
11. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 13
12. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 13
13. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 20
14. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 21
15. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 42
16. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 43
17. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 207
18. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 207
19. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 224
20. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 223
21. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 232
22. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 235
23. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 259
24. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 268
25. Roxana Cristian, *Agartha fälticeneană*, Editura Rosmarin, 2012, p. 38
26. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 180
27. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 181
28. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 181
29. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 181
30. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 279
31. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 280
32. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 281
33. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 295
34. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 306
35. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 320
36. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 320
37. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 347
38. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 351
39. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 380
40. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 181
41. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 185
42. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 182
43. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 197
44. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 200
45. Vasile Lovinescu, op. cit., p. 200

Bibliography:

- Cristian, Roxana, *Agartha fälticeneană / The Fälticeni Agartha*, Editura Rosmarin, 2012
- Liiceanu, Gabriel, *Utopia intelectului și utopia filozofiei / The Utopia of the Intellect and the Utopia of Philosophy*, Editura Dialog, București
- Lovinescu, Vasile, *Creangă și Creanga de Aur / Creangă and the Golden Branch*, Editura Cartea Românească, București, 1989
- Lovinescu, Vasile, *Steaua fără nume / The Star Without Name*, Editura Rosmarin, București, 1994

